Iz ruralne povijesti Cetinske krajine

Marko Rimac, Povijest jednoga agrarnog krajolika u osvit modernosti – sela Donji i Gornji Bitelić. Split: Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet, 2022, 263 str.

Dr. sc. Marko Rimac zaposlen je kao izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Predaje grupu ranonovovjekovnih predmeta o povijesti Hrvatske, Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva. Područje njegova znanstvenog interesa usmjereno je na povijest istočnojadranskog prostora u osmansko i mletačko doba, povijest krajolika, rodoslovlje i lokalnu povijest srednjodalmatinskog zaleđa.

Ova knjiga govori o slici sela Cetinske krajine početkom 19. stoljeća gdje autor Marko Rimac naglasak stavlja na raščlambu poljoprivrede i stočarstva jer se kroz tisućljeća na njima zasnivala ljudska egzistencija. U 19. stoljeću Dalmacija je bila jedna od važnijih pokrajina Austrijske Carevine i poslije Austro-Ugarske u pogledu poljoprivrede. Poljoprivreda je u dalmatinskoj unutrašnjosti bila strukturirana po starim običajima predaka bez primjetnih tragova modernosti. U knjizi su ekonomski opisi katastarskih općina iz 1844. godine predstavljali temelj autorova istraživanja. Autor Rimac je, kako bi dobio sliku sela Cetinske krajine, za razliku od ostalih hrvatskih historiografa, radio kvantitativnu raščlambu, i to: podjele i količine zemljišta, pitanja vrste plodoreda, omjera cijene utrošenog materijala i rada prema ukupnom urodu, načina korištenja, količine i vrsta korištenog gnojiva.

Najuočljivija materijalna refleksija nekog tipa poljoprivrede je organizacija polja ili *field system*, kako s obradom zemlje, tako i stočarstvom. U modernom krajoliku tragovi starijih organizacija polja su nevidljivi ispod novijih intervencija. Međutim, na temelju kvalitetnih i detaljnih izvora kao što su katastri može se reorganizirati izgled krajolika u prošlosti. Pri tome se metodološki skidaju noviji slojevi da bi se ustanovio razvoj kroz povijest. Ova metoda istraživanja dosad je gotovo nepoznata u hrvatskoj geografiji i historiografiji. U ovoj knjizi koja se temelji na doktorskom radu prof. Marka Rimca ova se metoda primjenjuje s dva cilja, od kojih je prvi rekonstrukcija krajolika u prošlosti (početkom 19. stoljeća), a drugi je razvoj uzročno-posljedičnih veza između organizacije prostora i tipa poljoprivrede. *Infield-outfield* sustav koji se mogao uvidjeti u prošlosti u mnogim marginalnim dijelovima Europe prema mišljenju mnogih autora, a i prema rezultatima ove analize, stari je i nerazvijeni oblik poljoprivrede. S obzirom na dosadašnje znanje o agrarnoj povijesti poznato zapadnoeuropskim historiografima (koje seže do srednjeg vijeka (čak do neolita)), u hrvatskoj se historiografiji ne zna gotovo ništa ili tek nešto malo o razdoblju 16. i 17. stoljeća koje je bilo važno u razvoju stalnog plodoreda u Dalmaciji. Na hrvatskom teritoriju tragovi ovih sustava najmanje su vidljivi u razvijenom srednjem vijeku, a o njegovim pojavama znamo dosta iz relativno bliskog razdoblja (18. i početak 19. stoljeća). Velika promjenjivost načina organizacije polja i prakse *infield-outfield* sustava u Cetinskoj krajini, kao i u samim selima Donji Bitelić i Gornji Bitelić na kojima je u ovoj knjizi prof. Rimca poseban naglasak, pomaže nam u shvaćanju glavnih obilježja tog tipa poljoprivrede.

Knjiga je podijeljena na šest poglavlja kroz koje nas vodi autor Rimac. U prvom poglavlju autor uvodno govori o temi i cilju rada što smo već, u samom ovom prikazu, spomenuli. Za svaku temu koja se veže za povijest sela, pa tako i sela Donji i Gornji Bitelić, glavni je izvor katastarska dokumentacija. Autor u drugom poglavlju govori upravo o korištenim

izvorima i literaturi, a za njega je najvažniji izvor Prvi stabilni katastar Austrijske Carevine za Kraljevinu Dalmaciju od 1823. do 1856. godine (Franciskanski katastar ili katastar Franje I.), a za potrebe istraživanja sela Cetinske krajine istražila se građa svih 46 katastarskih općina koje je obuhvaćao kotar Sinj. Osim zahvaljujući domaćim povjesničarima Stijepi Obadu, Milanu Ivaniševiću, Viti Grabovcu, Ivanu Ercegu i drugima, teško bi nam bilo shvatiti agrarnu povijest bez klasičnih djela britanske, njemačke i francuske historiografije, konkretno Marca Blocha, Augusta Meitzena i Howarda Graya. U trećem poglavlju vidimo da su polja Cetinske krajine ustrojena *infield-outfield* sustavom. *Infield-outfield* sustav je organizacija polja, ali neodvojiva od sustava poljoprivrede, a struktura tog modela je prstenasta. *Infield* (područje stalnog sijanja žitarica uz korištenje veće količine stajskog gnojiva; u starohrvatsko doba obuhvaćao je samo podvornicu, a kasnije se širi i na druge njive) ima tendenciju širenja na *outfield*, a *outfield* ima tendenciju širenja na štetu općinskog zemljišta na kojem se provodi mješavina ekstenzivne zemljoradnje i stočarenja i nalazi se dalje od kuća što je izmiješano s općinskim zemljištem. U četvrtom nas poglavlju autor vodi kroz uspostavu i razvoj zemljišnih i društvenih odnosa od mletačke vlasti do izrade Prvog stabilnog katastra Austrijske Carevine. Takvo je ozračje bilo rezultat razrađivane mletačke kolonizacijske politike u Morejskom ratu (1684 – 1699) i poslije njega. Mletačke su se vlasti u tim okolnostima vodile stavovima jačanja svoje vlasti na novoosvojenom području, prije svega kroz stvaranje krajiškog uređenja prema modelu Osmanlija. U ratno doba mletačke su vlasti nastanjivale „Morlake“ na tadašnje posjede koji su dotadašnji vlasnici napustili te nisu promijenili tip poljoprivrede. Mletački izvori iz razdoblja Morejskog rata svjedoče o velikoj razini kontinuiteta kroz preuzimanje cjelovitih imanja osmanodobnih posjednika. U petom poglavlju autor nas očima državnog činovnika vodi u Cetinsku krajinu (ekonomski opisuje katastarske općine kotara Sinj iz 1844. godine) te objašnjava pojavu i ulogu državnih katastara u ranonovovjekovnoj Europi i više govori o Prvom stabilnom katastru Austrijske Carevine, kao i o samoj poljoprivredi i organizaciji polja. U zadnjem, šestom poglavlju autor objašnjava da je ova dva sela – Donji i Gornji Bitelić izdvojio samo zbog veće raspoloživosti izvora te da bi se na njima pokazalo kako se razvija ovaj *infield-outfield* sustav. Opisuje se socioekonomska slika katastarskih općina Donji Bitelić i Gornji Bitelić u prvoj polovici 19. stoljeća (katastarski položaj, klima, stanovništvo, stočni fond, opisuju se i pojedina naselja tj. komšiluci). Raščlanjeni su i katastri tih dviju susjednih katastarskih općina (Donji Bitelić i Gornji Bitelić), čak do razine pojedinih tamošnjih rodova, a raščlamba je donijela više korisnih zaključaka i rezultata.

Marko Rimac vrlo je sugestivno i argumentirano, služeći se dostupnim različitim brojnim povijesnim izvorima (posebice velikom arhivskom građom) i literaturom, recentnim katastarskim i zemljišnim prikazima i terenskim istraživanjem, kroz sela Donji i Gornji Bitelić objasnio kako funkcionira *infield-outfield* sustav u praksi. Treba samo naglasiti da je autor svjestan kada navodi da gotovo potpuni nedostatak dokumenata onemogućava šire proučavanje tih pojava prije dolaska Cetinske krajine pod mletačku vlast. Sam autorov istraživački okvir vidljiv je kroz cijeli tekst ove knjige kroz pojam *infield-outfield* sustava i podjelu na pojmove *infield* i *outfield*. Prilagodljivost je na tom surovom dalmatinskom kršu bila i nužna i važna. Ova je knjiga za preporuku svima koji žele proširiti pogled na predmodernu hrvatsku povijest jer je riječ o izuzetnom djelu u prilog proučavanju povijesti jednog agrarnog krajolika.

Ante Lalić

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI
57
Broj 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

FF press

ZAGREB 2025.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 57, broj 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest
FF press

Za izdavača / For Publisher
Domagoj Tončinić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Filip Šimetin Šegvić

Izvršni urednik / Managing editor
Zvjezdana Sikirić Assouline

Zamjenik glavnog urednika / Assistant Editor-in-Chief
Luka Špoljarić

Uredništvo / Editorial Board
Inga Vilogorac Brčić (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Martin Previšić (suvremena povijest/contemporary history), Tvrtko Jakovina (globalna povijest/global history), Silvija Pisk (zavičajna povijest/local history), Tomislav Galović (pomoćne povijesne znanosti/auxiliary sciences of history)

Izvršni urednik za međunarodnu komunikaciju / Executive editor for international communication
Nada Zečević

Urednik recenzija / Review Editor
Kornelija Jurin Starčević

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Jevgenjevič Alimov (Sankt Peterburg), Csaba Békés (Budapest), Jakub Beneš (London), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Hannes Grandits (Berlin), Kateřina Horníčková (České Budějovice / Olomouc), Catherine Horel (Pariz), Angela Ilić (München), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Irina Lyubomirova Ognyanova-Krivoshieva (Sofija), Axel E. W. Müller (Leeds), Beata Możejko (Gdanjsk), Géza Pálffy (Budapest), Zlatko Pleše (Chapel Hill), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Alexios G. C. Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Zrinka Stahuljak (Los Angeles), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana), Andrea Vanina Neyra (Buenos Aires), Radina Vučetić (Beograd), Christina Lutter (Beč) i Andrej Hozjan (Maribor)

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year
Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at: Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Financijska potpora za tisak časopisa / The journal is published with the financial support by:
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

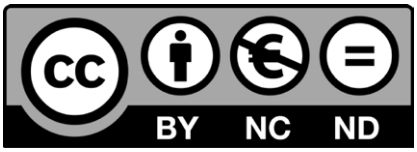
Lektura / Language editors
Katarina Starčević (hrvatski / Croatian)
Tomislav Brandolica (engleski / English)

Korektura / Copy editing
Marta Janković

Ilustracija na naslovnici
Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“ http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific journals of Croatia http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.